הוצאת לשכת־המרכז של „עבריה", בֶּרן.

מה לעשות?

(לשאלת המשבר בספרות העברית).

מאת

ד"ר יוסף קלוזנר.

קראקא, תרס"ז.

בדפוסו של יוסף פישר (רחוב גראָדסקאַ 62).

הוצאת לשכת־המרכז של „עבריה", ברן.

מה לעשות?

(לשאלת המשבר בספרות העברית).

מאת

ד"ר יוסף קלוזנר.

קראקא, תרס"ז.

בדפוסו של יוסף פישר (רחוב גראָדסקאַ 62).

א.

סוף סוף הראו סופרינו אות של חיים.

דמינו, שהרבה מהם — ולא הגרועים שבהם — כבר עברו ובטלו מן העולם בתור סופרים עברים, והנה שומעים אנחנו אותם מתאַנחים, מקוננים, קובלים. אות הוא, שעדיין יש בהם רוח־חיים.

ואולם לא רק אנחותיהם וקינותיהם, אלא אף קובלנותיהם אינן אותן של בני־אדם בריאים, אבל בלתי שמחים בחלקם, ששואפים למצב יותר טוב. מקיצוניות אחת עברו סופרינו אל קיצוניות שניה, לא טובה ולא נכונה מן הראשונה.

עוד לא רחוקים הימים, שבהם היו הסופרים העברים רגילים לשבה ולפאר ולרומם את ספרותנו ולהתנפל בחימה שפוכה על כל מי שהעיז פנים לכפור במצבה האיתן והפורח או במעלותיה היתֵרות, ברבוי־כשרונותיה, ברוחב־התפתחותה. ועתה נהפך הכל מן הקצה אל הקצה: לא רק במצבה הטוב ובהתפתחותה היתירה כופרים וכופרים, אלא — אף במציאותה:

„היתה ספרות עברית ואָין; היתה לשון עברית ואָין". – „ארמון בנינו על שפת־הים — ויבוא הרוח ויטילהו המימה".

איני מן האופטימיסטים. לא הייתי כזה בשעה שהספרות העברית נחשבה למצליחה בחומר וברוח, ולהיות כזה עתה הוא כמעט דבר שאי־אפשר. ואף על פי כן מפליאני היאוש הגדול של סופרינו.

אמנם, קשה הוא הנסיון, שבו נתנסתה ספרותנו במשך שתי השנים האחרונות. עתון אחר עתון חדל, ירחון אחר ירחון נפסק. ו„יתר הפליטה" מכתבי־עתנו מתקיים בנס. וספרים עברים חדשים כמעט שאינם יוצאים כלל.

אבל, כלום הסבות שגרמו לכך אינן ברורות כשמש בצהרים? כלום פִנקה אותנו ההצלחה כל־כך בשנים כתקונן, עד שיש לנו רשות למַהר ולהתיאש בשנים יוצאות מן הכלל כשתי השנים האחרונות?

הביטו וראו בספרות הרוסית־הכללית, בספרות העשירה והרחבה הזו, שקוראיה עולים לכמה מאות אלפים, ותוכחו, מה נוראות הַשַמות, שעשו בה המאורעות האחרונים. העתונים הרוסיים נפסקים, אמנם, על ידי הממשלה; ואולם הירחונים היותר גדולים והיותר מצוינים מתנוונים והולכים, מחוסר־קוראים, וספרים השובים אינם נמכרים גם שם, ועל מקומם באו מחברות קטנות ודקות, שמחירן פרוטה ושעֶרכן ערך של פרוקלאמאציה, כלומר ערך בן־יומי.

ומה בא דבר זה ללמדנו? הוא בא ללמדנו, שרק מה שנועד לספק את צורך־השעה, את צרכי המון־הקוראים, שהם תאֵבים להדשות או לקריאות וכרוזים קטועים, זה, ורק זה, יכול להתקיים עתה ברוסיה, והשאר מוכרח להתכווץ לפי־שעה ולהמתין לימים טובים ושקטים מאלה.

והספרות העברית הרי על צד האמת אין לה „המון־קוראים" במובן העצמי של מלה זו וכולה לא באה אלא כדי לספק לא צורך־שעה, אלא צורך יותר עמוק של קוראים משכילים, שיודעים הם, לכל הפחות, שתי לשונות, כי בני־אדם יודעים רק עברית בלבד אינם עתה במציאות, ומי שמבין שתי לשונות שוב אינו נחשב בין „המון־הקוראים" ושוב צרכיו הרוחניים יותר גבוהים ויותר עמוקים — ולספק צרכים כאלה אין עכשיו לא שלוה נפשית ולא פנאי לשום אדם, ובפרט ליהודי הנרדף והמדוכא, אשר הרב־הפוגרומים מונחת על צוארו.

אם הז׳רגון מצליח בעתים הרעות האלו יותר, הרי יש לבאר דבר זה דוקא במה שהוא מספק את צרכי־המון־הקוראים, מפני שקוראיו הם יותר פשוטים ומוצאים ספוקם במִלוי צרכי־הרגע, וגם — במה שיש לו עוד לעת־עתה קוראים, שאינם יודעים שום לשון אחרת. והראיה: יצירות ספרותיות, שיש להן ערך קיים, ולא רק ערך רגעי בן־יומו, לא נוצרו בז׳רגונית בשתי השנים האחרונות אלא במספר מועט שבמועטים. ודוקא הלשון העברית, שעל „מפלתה" ו„ירידתה" מקוננים סופרינו עתה ושמחים הז׳רגוניסטים שמחה מסותרת וגלויה, נתעשרה בשתי השנים הללו ביצירות־מרגליות מעין „מגלת־האש" ו„הבְרֵכה" ועוד של ביאַליק, „כחום היום" של טשרניחובסקי, הרבה שירים בעלי ערך קיים של יעקב כהן וז. שניאור, הרבה ספורים מצוינים של ברנר, זולת מאמרי־מדע כלליים ומאמרים בחכמת־ישראל (על הרמב״ם, על ספֶנסר, על ניטְשֶה, על ה„עיקרים" ועוד), שהז׳רגון אינו יודע אפילו

ממציאותם. יצירות קיימות כאלו אינן עושות את הרושם המבוקש בזמנים רבי־מהומה כזמננו, ועל כן נראה לנו כאילו נתדלדלה הספרות העברית בשנים האחרונות. באמת „עשירותו" של הז'רגון היא היא עניותו; ומי יודע, אם לא עניותה המדומה של הלשון העברית היא עשירותה ?

אפשר ש„מגלת־האש" בלבד תתן קיום ללשון העברית יותר ממה שיתנו לז'רגון כל העתונים היומיים והשבועיים, שהוא „נתעשר" בהם בימים האחרונים...

ומי שיש לו עינים לראות לא רק דברים כהויתם, אלא גם דברים כהתהוותם, יכיר בנקל, שגם „הצלחתו" של הז'רגון בעתוניו אינה גדולה ביותר. כל העתונים הז'רגוניים, המצויים עתה ברוסיה, מתחלקים לשתי מחלקות: א') עתונים יוצאים ע"י איזו מפלגה ועל חשבונה (כאלה הם: „דאָס יידישע פאָלק", „דיע פאָלקס־צייטונג", „דער נייער וועג"); וב') עתונים יוצאים ע"י איניציאַטיבה פרטית. הראשונים יתקיימו בודאי, מפני שהמפלגה של כל אחד מהם תתמוך בו; ואולם האחרונים נמצאים עוד כמעט כולם בתקופת־הנסיונות וקיומם אינו בטוח כל־כך. במשך זמן קצר מאד נפסקו העתונים הז'רגוניים „דער טאָג", „דיע צייט" ו„נייע צייטען" וגם „דער טעלעגראַף" ועוד. העתונים הללו יצאו בערים מרובות באוכלוסי יהודים פשוטים עד מאד; ואף על פי כן לא יכלו להחזיק מעמד בפני התחרותם של עוד עתון אחד או שנים, שהתחילו יוצאים באותן הערים. היכן הם, איפוא, כחו וגבורתו של הזרגון ? היכן הם מאות־אלפי־קוראיו, שהז'רגוניסטים המושבעים תוקעים ומריעים על אודותיהם בלי הרף ?

בודאי ישיבו: צוק־העתים גרם. וגם דעתי כך הוא. אבל כשיחדל צוק־העתים, והמהומה תשקוט, והתאַבון־להדשות יתמעט, אפשר שגם העתונות העברית תשוב להתפתח.

ציור מספיק למצב־הדברים בתוכנו עתה היא — הספרות הרוסית־היהודית. צריך להיות סומא או מְסֻתָּמֶא כדי שלא לראות, כי לספרות זו צפונות עתידות גדולות ברוסיה המשתחררת. אין שום ספק בדבר, שמספר היהודים המדברים והקוראים רוסית (אחת היא, אם לשון־אמם הוא הז'רגון או הלשון הרוסית) הולך ומתרבה מיום ליום. וברוסיה יש יותר מחמשה מיליונים של יהודים, ולהם היו רק שלשה עתונים שבועיים בצירוף שני חדשיים (כלומר, כתבי־עתים, שאינם

מספקים כל־כך את צרכי־הרגע ואינם מיועדים כל־כך ל ה מ ו ן־הקוראים. ומשלשת העתונים הללו לא הוציא האחד (Еврейскій Голосъ) שנתו, ואם התחדש, לא היה זה אלא ע"י תמיכת־המפלגה, השני (Евр. Жизнь) יוצא כסדרו זה שתי שנים מפני שהוא נתמך ע"י האורגאניזציה הציונית והשלישי (Восходъ), שהתקיים בצורתו הבלתי־משתנית ב מ ש ך ע ש ר י ם ו ש ש ש נ י ם, נפסק לעת־עתה ומשתדל להתקיים בצורת ע ת ו ן י ו מ י, שיהא מיועד, ככל העתונים היומיים, לצרכי הרגע ולהמון־הקוראים... ועדיין הדבר מוטל בספק, אם יצליח בדרכו זו, שהרי העתון ה י ו מ י Новая Заря אף הוא לא הוציא שנתו...

מה יש, איפוא, להתאונן על התמעטות כתבי־העתים בלשון העברית, שסוף סוף יודעיה הם, אמנם, ב נ י־ה ע ם, אבל לא ב נ י־ה ה מ ו ן, וכולם יודעים הם עוד לשון אחת נוספת עליה, שגם בה הם יכולים למצוא את עניני־הרגע, הלוקחים את לבם ביותר ב„עידן־ריתחא" כזו.

„היתה ספרות עברית — ואינה, היו קוראים עברים — ואינם". כך מקוננים סופרינו, ומתמרמרים, וקובלים, ותובעים את עלבונה של לשוננו.

ואולם, אם סופרינו הם כל־כך קְטַנֵּי־אֲמָנָה ביחס אל כ ח ה ה פ נ י מ י של לשוננו, אם הם ממעטים כל־כך להאמין ב צ ו ר ך ה פ נ י מ י, שיש למספר מסוים של קוראים בספרות עברית, הרי אין מקום לקינות. דבר, שאין בו כח־החיים ושאין אפילו מספר מצומצם של בני־אדם מצטרכים לו, איך א פ ש ר לו להתקיים? ויתר על כן: ל מ ה לו להתקיים?

ואולם האמת אינה כן. יש ויש כח ועוז בלשון העברית ויש ויש קשר פנימי ונפשי בין הספרות העברית ובין קהל־קוראים הגון למדי. ואחרת אי־אפשר שתהיה. אם נחליט אחרת, הרי נבוא לידי „אַבסורד" זה, שדברים יקרים וחביבים לאומה שלמה ב מ ש ך א ר ב ע י ם ד ו ר יכולים להעשות בבוקר לא־עבות אחד מיותרים וחסרי־ערך לגמרי. אם נחליט אחרת, הרי מכחישים אנו אחת מן המפורסמות ומן המושכלות הראשונות, שעל פיה אין שום דבר כָּלֶה ונפסד לפתע פתאם ואין שום מאורע חיצוני, יהיה אפילו מופלא שבמופלאים, יכול לעשות חלק עיקרי מלבו של האדם ל„לוח חָלָק". אם נחליט אחרת, הרי נוכיח בזה, שאנו חושבים את נפשו של האדם למין שעוה, שאפשר למרחה ולמעכה

ולעשות ממנה כל מה שעולה על רוחו של המק״ה. קצורו של דבר: אם נחליט אחרת, הרי כופרים אנו בפעולתו של חנוך לאומי ההולך ונמשך זה שנות־אלפים, ואת ההשקפה הדאַרווינסטית המקובלת עתה, שעל פיה נעשה כל דבר נקנה וסגול מעט מעט במשך כמה דורות לתכונת־מורשה, שהיא עוברת אף שלא מדעת מאבות לבנים. אנו עושים בהחלטתנו זו למשפט־קדום והזיה טפלה.

רק קלות־דעת שאין דוגמתה יכולה להשקיף כך על פעולתם של קנינים לאומיים, איזו שיהיו!

ובאמת, כלום די בזה, שאיזו עשרות נערים־פועלים ונערים־אינטליגנטים מישראל יעשו את הרציחות וההריגות למעשים בכל יום, כמעט לשעשועים, כדי שנוציא משפט, שהתכונה הישראלית הידועה, המתעבת כל־כך את הרציחה והמזדעזעת למראה שפיכות־דמי־אדם, תכונה, שהיא תוצאה ישרה מהתפתחות ארוכה, חיצונית ופנימית, כבר עברה ובטלה מן העולם?

וכלום די בזה, שאיזו מאות נערים מישראל יעיזו בחוצפתם להדחק המונים המונים אל בתי־התפלה הישראליים ולעכב את המתפללים ע״י דרשות של דופי נגד כל דבר יקר וקדוש לישראל או לפזר שם פרוקלאַמאַציות, כדי שנוָאל להאמין, שכבר בא הקץ לאמונה הישראלית ודת־ישראל עוד איננה?

עד כמה מוטעית ושטחית היא השקפה כזו יוצא לנו מתוך מאורע חשוב אחד, שכל אירופה כולה עסוקה בו עכשיו.

בשנת 1791 בִטלה המהפכה הצרפתית הגדולה את הדת הקתולית. כהניה נרדפו על החזיקם בדתם, בתי־תפלותיה נהפכו לתיאַטראות ואף לקסיק׳טין ואורוות של סוסים, ועל מקום אמונת־השלוש באה אמונת־השכל. „בא הקץ להקתוליות בצרפת!" — כך חשבו הריבולוציונרים הצרפתים — ושמחו, וכך חשבו גם קצרי־הראות שבין הקתולים הנאמנים — והתאבלו.

עברו מאה וחמש־עשרה שנה — ומה אנו רואים בצרפת עתה? כדי שיתקבל בפאַרלאַמנט הצרפתי „חוק־הפירוד" נצרכו ענין־דרייפוס, שזעזע את צרפת המדינית כולה עד היסוד, אינטרסי הריפובליקה הצרפתית ומלחמת־תנופה עם הקליריקאַלים במשך כמה וכמה שנים. ו„חוק־הפירוד" הרי לא בא כלל וכלל לרדוף את הכנסיה הקתולית, לגזול את נכסיה או אפילו רק להצר את חירותה אף במקצת; אדרבה,

„חוק־הפירוד" בא ל ש ח ר ר את הכנסיה מאפיטרופסותה של הממשלה כמו שבא לשחרר את הממשלה מאפיטרופסותה של הכנסיה. כי דאוג דאג החוק זה, שלא יוכלו הנפרדים מן הכנסיה או הפרוטסטאַנטים או איזו כת קתולית של מינים להשתמש בנכסי־הכנסיה ושכל הנכסים המרובים הללו, ששָוְים עולה עד ש ל ש מ א ו ת מ י ל י ו ן פ ר אַ נ ק, יעברו לידי ההגמונים והכהנים באמצעות „האגודות לעבודת־אלהים" (associations cultuelles); ואף פרסים ודירות של חנם להכהנים הזקנים קצב „חוק־הפירוד" ביד נדיבה. בקצור: הפאַרלאַמנט הצרפתי עשה כל מה שבכחו כדי שהחוק יהיה רך ונוח לקתולים ככל האפשר, עד שהרבה מן הראַדיקאַלים והסוציאַליסטים לא היו מרוצים בו אחרי שנתפרסם, מפני שראו ונוכחו, שכל עוקצו ניטל ממנו. וכל זה נעשה, כמובן, מפני שהממשלה והפאַרלאַמנט מרגישים את כל תקפה ועצמתה של הקתוליות בצרפת, — בצרפת „החפשית", ה„הפקרית", שממנה יצאו חירות ומינות לכל העולם...

ואף על פי כן לא הועילו כל ההנחות והקולות הללו כלום, ובשעה שבאו פקידי־הממשלה למלא אח"י פורמאליות פשוטה מעין רשימת נכסי־הכנסיה, כבר היה הכרח בדבר לשלוח צבא וז'אַנדאַרמים לעזרת הפקידים, והתנגשיות אירעו לעשרות, ובאַ־יקאַדות נבנו, וכסאות ואבנים וצלוחיות הושלכו על ראשי־הפקידים והשוטרים, ואף הרוגים לא חסרו. אז הכפילה הממשלה את זהירותה ויחד עם זה הגרה כל כחה כדי שתוכל לעמוד על דעתה ולמנוע את הפרת החוק המקובל ע"י רוב הפאַרלאַמנט.

כי את המיניסטיריון של רוביֶה, שלא היה זריז כל צרכו לצאת נגד מפירי־החוק ביד רמה, הפיל הפאַרלאַמנט, ומיניסטיריון יותר ראַדיקאַלי עם מיניסטרים אַנטי־קלירִיקאַליים כ ק ל י מ אַ נ ס ו וסוציאַליסטים כ ב ר י אַ ן נוסד. ובבחירות החדשות נתן רוב העם המשתתף בבחירות את קולותיו להמצדדים בזכותו של „חוק־הפירוד". הנצחון על הקתוליות הלוחמת היה נראה, איפוא, כגמור ושלם, — ופתאם יצא האפיפיור ב„אֶנציקליקה" קשה מאד נגד ממשלת־צרפת, והוא יועץ להתקומם נגד החוק בכל האמצעים המותרים ודורש, שלא יוותרו הקתולים ב ש ו ם א ו פ ן וילחמו עם הממשלה הכופרת ועם הפאַרלאַמנט הנפשע — באַ־כח זה של העם, שזה האחרון הביע לו את אֱמוּנוֹ עוד זה לא כבר, בבחירות אחרונות — על אמונתם, שבאמת שום אדם לא נגע ולא העיז לנגוע בה לרעה... ודבר זה גלוי וידוע הוא לכל, שהאפיפיור והשמניו לא היו

מעיזים לצאת ביד רמה נגד ממשלת־הריפובליקה אלמלא היו יודעים, שהכח על צדם, שרוב העם נשאר נאמן לאמונתו ונכון הוא להלחם אף על אינטריסיה המדומים: הכל יודעים, שהקתולים „ריאַליסטים" גמורים הם בענינים מדיניים ואינם מעמידים בסכנה את אינטרסי־הקתוליות אלא אם ב ר ו ר להם, שמעשיהם רחוקים מהפסד וקרובים לשכר...

כך הוא מצבה של הדת הקתולית בצרפת ה„חפשית" וה„הפקרית" מאה וחמש־עשרה שנה אחרי הריבולוציה הצרפתית הגדולה, ש„בִטלה" את הקתוליות כעפר־הארץ...

האמנם הלשון העברית, שהיתה קדושה לעם ישראל במשך שלשת אלפים שנה גם בתור לשון דתית וגם בתור לשון לאומית, תעבור ותבטל מן העולם אך ורק מפני ש„הריבולוציה הרוסית" מחייבת את צעירינו לבטלה כעפר־הארץ?...[1].

על כן אני אומר: אַל לנו להתיאש! הירידה של ספרות היסטורית כספרות העברית בתקופה ריבולוציונית, שבה רגילים להתנפל על כל קנין ה י ס ט ו ר י דוקא מפני שהוא היסטורי, דבר טבעי ומוכרח הוא, אם גם מעציב הוא מאד. ועל כן אין ירידה ז מ נ י ת כזו מוכיחה כלום. סבותיה גלויות, וכשתבטלנה הן יבטל גם המסובב שלהן.

הלא הריבולוציונרים של תקופת המהפכה הצרפתית הגדולה בִטלו גם את ש מ ו ת ־ ה ח ד ש י ם אך ורק מפני שהיסטוריים ומקובלים היו, ובמקומם י צ ר ו להם שמות אחרים לפי רוחם. ועם כל זה אין צרפת של עכשיו מונה „תֶרמידוֹר" ו„פרוקטידוֹר", אלא — יולי ואַבגוסט...

ב.

ואולם אין ברצוני כלל וכלל לרפא את שבר הספרות העברית על נקלה ולומר „שלום, שלום!". האמונה, שאי־אפשר למאורעות חיצוניים להכחיד את הספרות העברית ל ג מ ר י, עדיין אינה מצַוָה אותנו לעצום את עינינו מלראות את הירידה, שסוף סוף ניכרת היא בספרותנו בימים האחרונים, ואינה צריכה למנוע אותנו מלבקש את

---

[1]) מובן מאליו, שהקתוליות היא לי כאן לא יותר מדוגמא ואיני משוה אליה את הלשון העברית משום צד עיקרי.

סבותיה של ירידה זו אף בגורמים יותר עמוקים, חוץ מן המאורעות החיצוניים, שפעולתם גלויה וידועה לכל.

והיותר עמוק שבין הגורמים הללו הוא, לדעתי, א ב ד ן - ע צ מ ו ת ה ש ל ה ס פ ר ו ת ה ע ב ר י ת.

ספרות לא גדולה ולא עשירה בכמותה ביותר היתה הספרות העברית בחמשים השנה האחרונות, אבל ספרות מקורית היתה על פי עצם מהותה. הודות להשלשלת הבלתי־נפסקת של השפעות המחשבה הישראלית העליונה, שיָנקה מן היצירה הישראלית המקורית ונתגלתה עוד בראשית המאה הי"ט בספריהם של שד"ל ורנ"ק, נקבעה מעט מעט בספרותנו היותר חדשה, מימי סמולנסקין ואילך, השקפה מיוחדת במינה על חייה של האומה הישראלית בתור אחדות לאומית, מה שהיו רגילים לקרוא מאז בשם־הקבוץ המופשט „יהדות". ה י ה ד ו ת או, יותר נכון, ה א ו מ ה ה י ש ר א ל י ת ה י ת ה ב ס פ ר ו ת ה ע ב ר י ת ל פ ר ו ב לֶ י מ ה. היא חדלה להחשב דבר פשוט ביותר. י ח י ד ו ת ה, י צ י א ת ה מ ן ה כ ל ל של אומתנו בתור אומה מפוזרת בין האומות, מצבה המדיני, החברותי, הדתי והרוחני, שאין כדוגמתם בשום אומה ולשון, ההיסטוריה שלה, המצוינת באריכותה ובמאורעותיה, מציאותו של עם שֵמִי על אדמת העמים האֲריים, חיי עם מרוחק ממקורו ונטוע על אדמת־נכר, הקיצוניות שבמעלותיו ובחסרונותיו של עם זה, שנאת כל העולם אליו והסתגלותו שלו אל העולם כולו; יכלתו להתקרב לכל ולהשאר רחוק ברוח, להדמות לכל ולהשאר משונה מכל, להביא תועלת לכל העולם כולו ולהרעיל את חיי שכניו, להחשב לאזרח בעיני עצמו ובעיני אחרים ולהשאר גר בעיני־כל ובמעמקי־נשמתו, להשתתף בחיים הכלליים ולהגות דעות דתיות מיוחדות ותקוות לאומיות נבדלות, לצעוק „אתה בחרתנו" ולכרוע ברך לפני ה„עיקריים", להיות אידיאַליסט שבאידיאַליסטים ולרדוף אחרי ממון והצטיינות של מה בכך, להיות עמוק ושטחי כאחד, טוב ורע כאחד, מתבולל נבזה ומשַמר נחלת־אבות אפילו במקום שאין ממנו אלא מלא־הקומץ, — כל אלו ההכרות העמוקות וההודרות, שרק השואבים מ מ ק ו ר ה של היצירה הלאומית, רק הסופרים העבריים, יכולים היו להשיגן עד תכליתן, העמיקו עד התהום את הפרובלימה הישראלית ועשו למקורית את הספרות העברית, שפרובלימה זו נעשתה ל„עֶצב־החיִים" שלה. סופרים עבריים באו והורו, כי „לא ככל העמים בית־ישראל", שהרי ב פ ו ע ל אין עם בעולם, שמצבו יהיה כמצב ישראל.

לא „אתה־בחרתנו" חדש הורו הסופרים האלה, שהרי מי כמוהם מכיר אף בחסרונותיה של האומה הישראלית ומי כמוהם התקומם נגד „תעודת־ישראל" כפי שהורוה חכמי־אשכנז ונגד האמונה, שישראל יכול להתקיים אף בתנאים, שאין עם אחר יכול להתקיים בהם, כלומר, שישראל יכול להתקיים מפוזר ומפורד בין העמים לעולם? הם הורו, שישראל לא טוב הוא מאחרים ולא רע הוא מאחרים, אלא משונה הוא מאחרים במצבו, בחייו, ברוחו, ביצירתו, — כמובן, מסבות היסטוריות ידועות. והכרת שנוי זה, „יחידות" זו, אם אפשר לומר כך, הכריחתם להתיחס גם אל פתרון שאלת־קיומו, שאלת־חייו, באופן מיוחד. מאחר שעם ישראל שונה הוא מעמים אחרים בגורלו ובתכונותיו ובמצבו במדה מרובה כל־כך, צריך גם פתרון שאלת־חייו להיות משונה מאותו של שאר העמים, שלא נתקו מעל אדמתם ושאין להם היסטוריה ארוכה ויחידה־במינה כזו. וכך קבלה הציוניות בספרות העברית עֲמֻקות ורצינות, שהציוניים שאינם יודעים עברית לא ישיגו אותן לעולם. ואף שנאת־היהודים, האנטישֵמיות, נעשה בספרות לאומית זו לפרובלימה יותר עמוקה, שלא פֵּטרו אותה בביאורים שטחיים. לא „אנשים רעים וחטאים" הם האנטישמיים, אלא אנשים בעלי־אופי אחר, בעלי תכונה לא־שֵמִית ולא־גלותית, אנשים, שתכונתם האַרית אינה סובלת את התכונה היהודית המרוכזת בעצמותה, ואנשים, שלא טעמו טעם גלות ועל כן אינם סובלים את חצאיותו וכפילותו וחוסר יִשורו הנפשי של היהודי חניך־הגלות. ותוצאה ישרה מהשקפה עמוקה כזו על „שנאת־עולם לעם עולם" היתה — שאין מנוס ומפלט משנאת־ישראל אלא בחדלון־הגלות ובהמשכת ההיסטוריה בת־החורין ע"י העם בן־החורין בארצו, רוקמת־נשמתו...

וברדוף הספרות העברית אחרי הכרת נשמתה של האומה, שספרות זו עצמה לא היתה אלא אחד מגלוייה הבלתי־פוסקים, יצרה לה מעט מעט הסתכלות מיוחדת בעולם ובחיים, ועל הכל—על היופי, על הטבע, על האהבה, על האישיות, על החברה — התחילה מַשקפת בעינים אחרות, בעיני היהדות הלאומית, המקורית, היחידה־במינה, אחת היא, אם מרוצה היתה ממה שהשקפותיה של יהדות זו שונות הן מאותן של כל שאר בני־אדם או היתה כועסת על זה והיתה מתקוממת נגד שנוי זה וחושבת אותו ללא־רצוי וללא־יצלח. אם ברדיטשובסקי מתאר את אהבת היהודי הרצוץ והמחוצה ב„מחנים" ו„עורבא פרח"

בהתמרמרות יתרה, או אם ביאַליק מוצא באהבת היהודי השלם צניעות וזוך ותום מיוחדים במינם; אם ר' מנדלי מתאר יופי יהודי שקט ושלֵו, מקושר להקדוש־ברוך־הוא וכרוך אחרי הדמיונות האמוניים של חיי־הגֶטו, או אם טשרניחובסקי ויעקב כהן מתארים יופי כללי בהרגשה ברורה, שהם באו לנטוע אותו בקרב עם, שלא יכול ולא רצה לחוש יופי זה עד עתה, כדי לגאול אותו ע"י זה מאחת מירושות־הגלות היותר נוראות, מקהות החושים החיצוניים ובטול החיים הארציים, — על כל פנים חותם מיוחד, שאין למצוא דוגמתו בציורי האהבה והיופי אצל שאר האומות, טבוע על הציורים האלה. ואפילו בשהד"ר דוד ניימאַרק כותב על „שאלת־הבחירה בשיטותיהם של קאַנט ושופנהויער" והד"ר יהושע תּוֹן כותב ע"ד הרברט ספנסר והלל צייטלין — ע"ד פרידריך ניטשה, אתה מרגיש אף בחבורים אנושיים־כלליים אלה, שלא כך היו מתיחסים אל גדולי המחשבה הכללית הללו סופרים לועזיים או יהודים כותבים לועזית, ושכל הרעיונות הכלליים של החושבים האוניוורסאליים הללו עברו כבר בדרך הרצאתם בלשון עברית דרך ה„פריזמה" של המחשבה העברית המקורית...

ספרות כזו, בעלת השקפות מיוחדות־במינן כאלו, שהטביעה על הכל את חותמה המקורי, שיצרה הסתכלות־בעולם מיוחדת ומקפת, אילו היתה ממשיכה את פעולתה המקורית בנטיה מכוונת כזו, היתה נעשית בזמן מוקדם או מאוחר לצורך גמור של קהל ידוע, אחת היא, אם קהל גדול או של קהל קטן, ובאמת כבר ראינו בעשר השנים האחרונות, שהספרות העברית היתה זנה ומפרנסת את הספרות היהודית־הלועזית, באופן שרוב המאמרים והשירים והספורים העבריים המקוריים (של „אחד־העם", ביאַליק, טשרניחובסקי, פייערברג, ברדיטשיבסקי, ברנר, יהודה שטיינברג ועוד) היו הולכים ומִתרגמים לרוסית, אשכנזית, אַנגלית ואיטלקית.

ואולם שלג־צפון ירד על הספרות העברית בראשית האביב, כּשֶׁנִצְנְצוּ הנצנים הרכים הראשונים בספרותנו המקורית. ה„אביב" של הרוסים נעשה חורף עז וקשה לנו, בני־ישראל, שבכלל אנו קטני־אמנה וקרני־השמש מסירות מעלינו את טליתנו המצויצת בנקל... הכל נשכח לפתע פתאם: מצבנו המשונה היה פתאם לא לתוצאתה של היסטוריה משונה במשך כמה אלפים שנה, אלא אך ורק לתולדת נגישותיה של

ה„בירוקראַטיה" הרוסית; וממילא נעשה פתרון שאלת היינו תלוי אך ורק במפלתה של „בירוקראַטיה" זו. ושנאת העמים אלינו חדלה גם היא להיות מיוסדת באיזו סבות עמוקות, פנימיות. ואם נעשו ברוסיה קל"ו פרעות ביהודים במשך שבוע אחד, אז לא שנאת העם הרוסי אלינו גרמה בדבר, אלא — אך קונטראַ־ריבולוציה „בלבד" היתה זו... כל הפרובלימות העבריות המיוחדות נתבטלו לגמרי, התביעה לדאוג לאיזה קנין לאומי אינה מעוררת אלא שחוק, היסוד ההיסטורי של איזו שאיפה לאומית נעשה לחסרונה היותר גדול ולהתיחס אל חזיון מחזיונות החיים באופן שונה מזה, שמתיחסים אליו שאר העמים, באופן עברי, אם אפשר לומר כך, — אין לך שטות גדולה מזו...

הרי לכם דוגמא אחת בתור אילוסטראַציה:

לקוראים עבריים, אשר בתוך עמם הם יושבים, אין מן הצורך לבאר, מה היתה שפיכות־דמים בעיני כל ישראל עוד לפני שנים אחדות. יהודי ושפיכות־דמים — זה היה מעין „שני־הפכים בנושא אחד". אפילו בית־דין, שדן למיתה אחת לשבעים שנה, נקרא בישראל „קַטְלָנִי". יהודי־גנב — אף זה היה דבר יוצא מן הכלל, אבל דבר שבנמצא; ואולם יהודי־רוצח, יהודי הורג־נפש, יהודי שופך־דם,— זה היה דבר משונה יותר מדאי, דבר, שכמעט אינו בנמצא כלל, עורב לבן או חבצלת שחורה. למראה דם־אדם היו אבריו של היהודי כל־כך מזדעזעים ומרַתתים, עד שרק שנאת־השטן וערמת־הנחש יכולות היו לבדות עלינו „עלילת־דם".

הזמנים משתנים, והמצב של יאוש, שבני־ישראל ברוסיה נתונים בו ע"י החוקים המעיקים, הביא חלק ידוע מעמנו (מתחלה את ה„בונד", שכל הקנינים הלאומיים הישראליים היו לו ללעג ולחרפה ובכל מאמצי־כחו השתדל לעקרם מן השורש כדי שחס־ושלום „לא יטשטשו את הכרת־המעמדות", ואחר־כך את המהדורות המשובשות של ה„בונד" — את הצ"ס וחלק מפוע"צ מצד אחד ואת האַנאַרכיסטים הישראליים, רובם ככולם מי שהיו „בונדיסטים", מצד שני) לידי רציחות ושפיכות־דמים, מתחלה לשם מטרות מדיניות, ואחר־כך אף לשם מטרות אחרות: כדי לאיים על ה„בורג'ואים" ולהשיג כסף לצרכי ה„אורגאַניזציה" וגם— סתם כדי להנקם מכל מי שאין דעתו כדעת ה„מפלגה"...

לכאורה צריכים היו העתונים העבריים בפרט והסופרים העבריים (שהרבה מהם כותבים אף ז'רגונית, רוסית ואשכנזית) בכלל להזדעזע

עד עמקי־נפשם למראה „שנוי־הערכים" הנורא הזה, החזיון של שפיכות־דמי־אדם, שהוא כל־כך בלתי־רגיל בישראל, היה צריך להרגיז את כל עצביהם, להרעיש את לבם ואת מוחם. יהודים, שדם־אדם הוא להם „בזול־הזול", היו צריכים להיות לסופרים עברים, שספרות של שלשת אלפים שנה חִנְכָה אותם בתעוב היותר נורא של הרצחנות, לזְוָעה ולתועבה. אפשר היה, אמנם, שימָּצאו גם בין הסופרים העבריים אנשים, שיצדיקו מין ממיני הרציחות האלו משום „ובערת הרעה מקרבך"; אבל על כל פנים אף מעשי־רצח ממינים אלה צריכים היו להתנצלות, להצדקה, ושאר מיני הרציחות צריכות היו להוציא מלב סופרינו מחאה סוערת וקשה כְּכל מה שדורשת הרגשת־הזועה, שמרגיש היהודי למראה דם־אדם שנשפך כמים. לא תורת־היהדות, התורה המופשטת, ה„אידיאולוגיה" הישראלית כמו שאומרים עכשיו, היתה צריכה לעורר מחאה זו — על ה„תורות" רגילים להשקיף עתה כעל דבר שאינו מן החיים ואין לך מלה מגונה בימינו כמלת „יהדות"; החיים עצמם, חיי ישראל הלאומיים והעצמיים, שבהם נתגלה כל־כך התיעוב לשפוך דם (אפילו בבית־דין, אפילו בשעת־מלחמה) של היהודי, זה התיעוב העז, שנבלע בבשרו ובדמו ונעשה לו במשך עשרות דורות לטבע שני, — אלה, לכל הפחות, היו צריכים לעורר נגוד עצום אל מעשי־הרצח, שבחורי־ישראל מן ה„אורגאַניזאַציות" עושים אותם עתה בקלות־ראש מאין כמוה ושרוב העם היהודי, שעדיין לא התכחש לתכונותיו הלאומיות, מביט עליהם בעינים קמות מתוך בהלה ותמהון... ומי היה צריך להרגיש כל־כך בהתנַוונות התכונות הלאומיות של רוב האומה יותר מסופריה העברים, בניה היותר נאמנים, חניכי־תרבותה, יודעי חייה ותורתה ?...

בפועל אין אנו מוצאים אפילו זכר למחאה כזו ולנגוד כזה לא בעתונים העברים אף לא בכל מה שכתבו הסופרים העברים בכלל (חוץ מפֿוליטון אחד או שנים של הלל צייטלין). אותו היחס, שמתיחסים אל שפיכות־דמים העתונים הרוסים, כלומר, עתוניו של אותו העם, שחי על חרבו במשך אלף שנה ובחרבו לכד ודכא מיום היותו ועד עתה שליש־העולם, ואותו היחס, שמתיחסים אל שפיכות־דמים העתונים הז׳רגונים, המחקים כקופים את העתונים הרוסים והמושפעים ע"י אותם ההמונים היהודיים, שה„בונד" כבר הספיק להאביד מהם כל מדה ישראלית טובה, — אותו היחס עצמו אנו מוצאים בעתונים

העברים, בלי שום שנוי, בלי שום השקפה מקורית, בלי שום הבדל כל שהוא...

והרי היחס אל שפיכות־דמים אינו כאן אלא דוגמא. אף אל שאר השאלות העבריות והכלליות, המנסרות בעולמנו, מתיחסים העתונים והסופרים העברים באותו היחס עצמו, — באותו היחס הבלתי־עצמי, המחַקה, המְדַדֶּה כּחִגֵּר אחרי העתונים והסופרים הרוסים או הז׳רגונים...

העתון העברי והספר העברי (עד כמה שאפשר לדבר עתה על ספר בכלל ועל ספר עברי בפרט...) נעשו תרגומים פשוטים מן העתון והספר הרוסי או מן העתון והספר הז׳רגוני... ליהודי מאוסטריה או ליהודי ספרדי מארצות־הקדם אין בעתון עברי של עכשיו כמעט שום ענין וחפץ...

השאלה מתעוררת, איפוא, מאליה: ל מ ה הוא העתון העברי, אם אין בו שום חדוש?

כשתתגשם שאיפתה של „עבריה" ויהיה לנו מספר הגון של יהודים מדברים עברית, אפשר שלא יהיה מקום לשאלה זו: העתון העברי, אפילו זה שאינו מקורי בשום דבר, יהיה נחוץ לעברים ש ל מ י ם כאלה, שיַבּכרו אותו על פני עתון לועזי או ז׳רגוני אף כמו שהוא, מפני שירצו לקרוא את הכל בלשון השגורה בפיהם. ואולם ל ע ת ־ ע ת ה הרי כמעט אין בעולם בני־אדם יודעים רק עברית בלבד וכמעט כל יודעי־עברית יודעים יחד עם זה גם ז׳רגונית או לועזית; ואם בני־אדם הללו מוצאים בעתון עברי אך תרגום—ותרגום גרוע—של עתון רוסי או ז׳רגוני בלבד,—למה להם התרגום, אם הם יכולים לקרוא את האוריגינאַל? לשם כבודה של „השרידה היחידה", „שארית מחמדינו מימי־קדם"? ואולם העתונים העברים עצמם ממאסים ב„אהבה רומאַנטית" זו לדָבָר, שאין בו אלא „עתיקותו" בלבד; הלא על כן „ראַדיקאַלים" הם ו„ריבו־לוציונרים" הם ומבטלים כל דבר „ישן" תכלית־הבטול...

קצורו של דבר: כל עוד לא יחדלו עתונינו מלהיות תרגומים עבריים מעתונים ז׳רגוניים או רוסיים; כל עוד לא תתגלה בהם השקפה מקורית על כל הנעשה בעולמנו הגדול והקטן, השקפה, שהיא באה מתוך החיים המיוחדים־במינם, שחיתה הלשון העברית בשתוף עם האומה הישראלית, השקפה, שאי־אפשר יהיה למצאה לא רק בעתונים בלשון רוסית, אלא אף לא בעתונים בז׳רגון, שגם הוא לא צמח מתוך חיי־ישראל המקוריים ולא התפתח בהקבלה והתאָמה אל התפתחות המחשבת

העברית המקורית, — לא יהיה העתון העברי (וכן הדבר גם בספר העברי) צורך אמתי וגמור אפילו לקהל קטן ובהכ"ח יהיה מתנוונה והולך, כי לא רק אלה, שאינם יודעים עברית, לא ימצאו לנחוץ ללמוד לשון זו כדי לקרוא בה דברים, שהם יכולים לקרוא ז'רגונית או לועזית, אלא אף היודעים אותה ישכחוה מעט מעט מפני שספרותה לא תמשוך את לבם אחריה באיזה כח מקורי, באיזה חדוש. אַל נא נשכח, כי לשון שמדברים בה נקל לקרוא בה הרבה יותר מלשון, שרק קוראים בה בלבד. ועל כן, כל עוד שלא שבה הלשון העברית לתחיה בדבור, יכולים אנו לומר בהחלט, שרק אם תשוב הספרות העברית למקורה ותמשיך את התפתחותה הלאומית המיוחדת־במינה באופן שתהיה באַת־כחן של הרגשותינו הלאומיות והכרותינו הישראליות היותר עצמיות, תהא לה אפשרות להחזיק מעמד במלחמתה הקשה עם שתי צרותיה — הז'רגון מעבר מזה ולשון־המדינה מ העבר השני.

ג.

ואולם, אַל נא נַשלה את נפשינו בתקוות מגוזמות. אם תחיה לשוננו בדבור או אם, לכל הפחות, תהיה ספרותנו לְמַה שהיא צריכה להיות, לא יהא, אמנם, קיומה של הספרות העברית בסכנה, כי תמיד, אפילו בשנים היותר רעות, יִמָּצא קהל ידוע, שירגיש צורך בה, ועל כן לא תאבד; אבל צריך להודות, שהקהל הזה יהיה עוד במשך הרבה שנים מוּגבל לְמַדַי. הדבור העברי צריך יהיה להלחם עם לשון־המדינה אולי עוד יותר מֵעִם הז'רגון. ומה שנוגע לספרות העברית, שתתיחד ותעשה לאומית, הנה דוקא מפני שספרות זו תהיה באַת־כחו של מהלך מיוחד, של זרם רעיוני שונה מן הזרם המצוי והרגיל, — דוקא מפני זה תהא עוד כמה וכמה שנים קנינו של המועט, — של אותו המועט המתקדם, שהוא נוטה מדעותיו של הרוב וכובש לו דרכים חדשות ומשתדל להעשות רוב ברבות־הימים. וכל ספרות, שבה משתקפות דעותיו של המועט ושעל־כן היא מוכרחת להלחם עם הרוב, מצטרכת לתמיכה וסיוע. רק הספרות, שבה מתגלמות דעותיו של הרוב, היא „חי נושא את עצמו", מפני שהרוב— המונים עצומים ושליטים — תומך בה; ואולם אותה הספרות,

שהיא כלי־מבטא לרעיונות חדשים, בלתי־מקובלים, מצטרכת להפצה ולעזרה מפני שהיא פוגשת מצד בעלי ההשקפות הישנות, שהם תמיד הרוב, נגוד עצום או — מה שגרוע מזה — אינדיפֶרֶנטות גמורה, ספרות כזו חיה היא ועם כל זה אינה נושאת את עצמה: זה עתה רק התחילה לחיות את חייה העצמיים, העתיד לה הוא, אבל את ההוה היא צריכה לכבוש בסערת־מלחמה, — ואין מלחמה בין ההוֶה והמתהַוֶה יכולה להביא את האחרון לידי נצחון בלי התאמצות כל הכחות מצד המחזיקים בחדש. כי „חי נושא את עצמו" הן רק אותן ההשקפות, שכבר כבשו את דעת־הקהל, שכבר מולכות הן בכפה — והעתיד אינו שלהן. ואולם ההשקפות של המועט הן בהוה כגדולים רכים, שאי־אפשר להם בלי טִפּוּל וטִפּוּח מרובה.

ובכלל, הספרים וההוצאות הספרותיות, שנועדו להמועט, מצטרכים אפילו בעמים היותר עשירים לתמיכה וסיוע מצד הממשלה או מצד נדבנים פרטיים. לדוגמא יכול לשמש מקצוע מדעי אחד, שמתחלה לא הבין הרוב את ערכו הגדול להתפתחותה של ההסתכלות־בעולם החדשה, ורק בשנים היותר אחרונות התחילו מבינים זאת פחות או יותר לפחות הרבה מן המשכילים. אני מדבר על האַשוריולוגיה, שעל ידי דרשתו המפורסמת של דֶיליטש „בבל וביבליאה" והתערבותו של הקיסר ווילהלם בווכוח שנתעורר לרגלי דרשה זו, התחילו מכירים אף ההדיוטות, שיש למדע צעיר זה ערך חנוכי. בכל העולם כולו יש רק מעט יותר ממאה וחמשים איש, שעוסקים באשוריולוגיה, ועם כל זה יוצאים כמעט בכל ארץ קולטורית יַרחונים או ספרים שנתיים, שהם מוקדשים אך ורק לחכמה זו. ההפירות באשור ובבל, במצרים ובארץ ישראל, שבהשקפה ראשונה חשובות תוצאותיהן רק לאיזו עשרות של חוקרים מומחים, נתמכות ע"י הממשלות המערביות או ע"י עשירים מפורסמים. ממשלה עניה בערך כממשלת איטליה נתנה לפני שנים אחדות כמה רבבות לירה להוצאת ספרים כושיים, שמספר היודעים לקרותם לא יעלה על מאה בכל העולם כולו. והלא גלוי וידוע לכֹּל, שהאוניבֶרסיטות כולן, בכל הארצות ובכל הממלכות, לא היו יכולות להתקיים בהכנסותיהן העצמיות, ואילמלא תמיכותיהן של הממשלות, לא היתה מצויה בעולם אפילו אוניברסיטה אחת. וכן הדבר גם בספרים הנועדים למומחים ובאותן ההוצאות הספרותיות, שבהשקפה ראשונה אין בהן צורך אלא למועט קטן. אני אומר „בהשקפה ראשונה" מפני שבאמת אין שום ענין ספיציאַלי

בעולם, שבסוף תכליתו לא יהא משמש כדי להרחיב את ידיעותיהם והשקפותיהם של המון־המשכילים, ובהמשך הזמן — אף של רוב בני־האדם. עדה היא האשוריולוגיה הנזכרת למעלה, שלכאורה היתה רק חכמה ספיציאַלית מעסקת עשרות אחדות של מומחים ולבסוף נתגלה הדבר, שתוצאות מחקריה יכולות להשפיע על ההשקפות הדתיות והידיעות ההיסטוריות שלנו, ובכן היא יכולה לשנות את כל ההסתכלות־בעולם וההסתכלות־בחיים של האדם החדש. כי אף המדע היותר ספיציאַלי והספר הפילוסופי היותר מופשט קולעים בסוף־עניניהם אל מטרה יותר רחבה ויותר כוללת, שיש בה חפץ לכל אדם ראוי להקרא בשם זה. ואולם מדעים מיועדים מתחלה לשם המועט או ספרים מכילים דעות המועט מצטרכים לתמיכה: „חי נושא את עצמו" נעשה כל אחד מהם רק אחרי שהגיע אל מטרתו האחרונה, היותר רחבה, ונעשה לקנין הרוב; ואם לא נִתַּן להם אפשרות להתפשט בין יחידים בשעה שמטרתם עדיין מקופלת וגלומה היא ומובנת רק להמועט או בשעה שדעות הרוב עדיין לא זקנו כל־כך ולא תָש כחן, לא תתגלם מטרתם הכוללת ולא יהיו לקנין הרוב לעולם. ומטעם זה עצמו מצטרכת לתמיכה הספרות של כל תנועה חדשה, שהיא באה תמיד להלחם ברעיון ישן ומקובל ולהפיץ רעיון חדש, שמפני חדושו הוא מתחלה קנין המועט, אלא ששואף הוא להתפשט ולהיות ברבות הימים לקנין הרוב.

בפּאַרלאַמנט הצרפתי יושבים 76 סוציאַליסטים; מספר הסוציאַ־ליסטים בצרפת עולה, איפוא, למאות־אלף הרבה. ואף על פי כן הודיע ז'וֹרֶס זה לא כבר, שהעתון הרשמי היחידי של המפלגה, Humanité, מוכרח להפסק מחוסר־חותמים... וז'ורס הוכרח לקבל תמיכה מן הסוציאַ־ליסטים האשכנזיים, ובכל הארצות, ששם מתהלכת הלשון הצרפתית, קָראו לנדבות לטובת ה„הומאַניטי"...

באותו המצב, שבו נמצאים הספרים או העתונים בלשונות האירופיות, שהם מיועדים להמועט או משמשים לצרכיה של תנועה מתחלת, נמצאת הספרות העברית כולה; שהרי המון הקוראים הישראליים קורא ז'רגונית או לועזית. ובכן מצטרכת ספרותנו כולה לסעד וסיוע. ומאחר שאין לנו ממשלה יהודית, שתבוא לעזרת הספרות, ומאחר שהנהגת התנועה הציונית, שחובתה היא זו לתמוך את הספרות העברית בתור אחד מעמודי־התָּוך של הציוניות, אינה עושה זאת גם היא

מפני שגם לה העיקר הוא לרכוש לה את אהבת־הרוב ע״י העתונים הז׳רגונים והרוסים והאשכנזים שהיא תומכת, — על כן מוטלת חובה זו—לבוא לעזרת הספרות העברית—על יודעי־לשוננו מן העשירים והאמידים. הלא היו ימים, שבהם היה כל אדם מישראל, לא רק העשיר, אלא גם הבינוני ואפילו העני, תומך בכל כחו את התורה ולומדיה; ומה היא הספרות העברית, אם לא המשך התורה, ומה הם פליטת־סופרינו, אם לא יורשיהם הרוחניים של לומדי־תורה בעבר? — יודעי־תורה הרי היו מועטים בכל הדורות, והספרים התורניים, הפיוטיים והפילוסופיים, שנכתבו בימי הבינים ולאחריהם, אף הם נתחברו אך בשביל יחידי־סגולה, בשביל המועטים; ועם כל זה היו הכל מרגישים בחובתם לתת אפשרות לתלמידי־חכמים לחבר ספרים כאלה ולעזור להוצאתם והתפשטותם. וכי לא היה יכול, וכי לא היה צריך להיות כדבר הזה אף בימינו?

רק עשרים אלף רובל הכניסו הובבי הספרות העברית לקופת חברת־„אחיאסף״ — וכמה ספרים טובים, כמה כרכי ירחונים ועתונים משובחים הוצאו במשך י״ג שנים תמימות על ידי חברה זו! ואילו היו האמידים שבנו מכניסים עוד כסכום הזה לקופת „אחיאסף״ או מיסדים בסכום כזה חברה חדשה מעין זו (מה שרצה להיות המוסד „סיני״) — כמה יניקה היתה יכולה להיות מזה להספרות העברית בימים הרעים האלה וכמה היינו מקילים לה בזה לשאת את המשבר הנוכחי ולהמתין עד שיעבור צוק־העתים וימים יותר טובים יבואו גם לעמנו וגם לה, שומרת־קניניו הנאמנה!

— ספרות של תמיכה... קבצנות... הספרות צריכה להיות „חי נושא את עצמו״ — שומע אני את סופרינו וקוראינו אניני־הדעת מדברים בגאוה ובוז.

ואולם עם קטן יש בעולם, שהוא א י נ ו חושב כך. לעם הקטן הזה יש לשון מדוברת בארצו ובארץ הקרובה אליה, וזה לא כבר השיג אף חירות מדינית ש ל מ ה. והעם הזה הבין, שמפני מעוט־אוכלוסיו אי־אפשר לספרותו לפרנס את סופריו. עמד נדיב אחד ו ה פ ר י ש ק ר ן־ק י י מ ת ס פ ר ו ת י ת ב ס ך א ר ב ע ה מ י ל י ו נ י ם ק ר ו נָ ה, ומקרן־קיימת זו נותנים תמיכה לכל ס ו פ ר י־נ ו ר ו ו י ג י ה (כי בעם ה נ ו ר ו ו י ג י אני מדבר), שהצטיינו באיזה מקצוע ספרותי או מדעי. כמעט שלא יאָמן, כי הספרות הנורווינית, שה־עישה וחרשה את כל עולם היצירה הפיוטית של אירופה, — זו הספרות, שסופריה המצוינים מסַפקים

עתה מזון רוחני לכל העולם הקולטורי, — כי ספרות עשירה באיכותה ועמוקה בפרובלימותיה זו היא בעיקרה — ספרות של תמיכה. הנורוויגים הבינו, שספרותו של עם קטן אינה יכולה להיות „חי נושא את עצמו", ודאגו לסופריהם המעולים, שלא יאבדו מתוך עניות ודחקות, ולספריהם הטובים — שלא יתגלגלו תחת ידי מחבריהם מאין מוציא הגון.

מתי יבינו דברים פשוטים כאלה גם העשירים והאמידים שבין הקוראים עברית?

ד.

ואולם אף ע"י צעירינו, שברובם הגדול אינם לא עשירים ולא אמידים, יכולה היתה ספרותנו להעָזר עזר לא־מעט.

מחזה אחד מיוחד במינו הופיע בספרות העברית, שאף הוא גרם הרבה למצב החמרי השפל שלה.

לכל ספרות יש קהל של סופרים זקנים או מחזיקים בישן וקהל של סופרים צעירים או מחַדשים. הראשון הוא הכח המקיים של הספרות, הסטאַטיקה שלה, והשני הוא הכח המקַדֵם, הדינאַמיקה שלה, כלומר, הכח המצעידה קדימה. רובו הגדול של קהל־הקוראים הוא תמיד על צד הסופרים המחזיקים בישן, ומתוך רוב זה באים קוני־הספרים וחותמי־העתונים העיקריים. הדור הצעיר הוא כרובו על צד הסופרים הצעירים והמחדשים, וגם בתוכו יש קונים וחותמים, אף על פי שמספרם אינו גדול כל־כך. אלה האחרונים הם המועט, אבל זהו אותו ה„מועט", שהוא שואף ומשתדל להיות לרוב.

גם לספרות העברית היה תמיד קהל של סופרים מחזיקים בישן וקהל של סופרים מחדשים; ואף קהל־קוראיה נחלק לשנים: לקהל של זקנים או באים־בימים ולקהל של צעירים. ואולם, בשעה שהקוראים העברים הזקנים או הבאים־בימים היו תמיד קוני־ספרים וחותמי־עתונים במדה מרובה או מועטת, היו צעירינו רק קוראים בלבד, וקנית ספר עברי או חתימה על עתון עברי מצדו של קורא צעיר באמת הוא דבר יקר־המציאות למדי.

ובחמש השנים האחרונות כבשו הסופרים הצעירים את העתונים ואת הספרות העבריים כבוש מוחלט והסופרים הזקנים גורשו מאתם כָּלָה. מי שיקח, למשל, את „המליץ" שלפני חמש שנים וַישַוֶה אותו

ל„הצופה" או ל„הזמן", בעל־כרחו יתפלא ויִשתומם על השנוי הניכר שביניהם. מחלקות שלמות, ש„המליץ" היה מוקיר אותן מאד, חסֵרות לגמרי בעתונים של עכשיו (למשל, ביאורים במקרא ובתלמוד ופרקים בתולדות ישראל), ה„מאמריסטיקה" עם טעמה ה„מגידי" המיוחד עָברה ובטלה מן העולם, הסגנון כולו נשתנה ונעשה בעת ובעינה אחת בלתי־בטלני, אך גם בלתי־עברי ובלתי־מקורי, והכל כתוב ונערך עתה בטעמם של ה„צעירים". למשאלות־לבם של הקוראים מן הטפוס הישן אין זכר מפני שחביביהם הסופרִיים המחזיקים בישן כאילו עָברו ובטלו מן העולם. הסופרים הצעירים מושלים בכפה, הם הם המספקים את המזון הספרותי לַכֹּל, וכמובן, הם כותבים לא בשביל הקוראים הזקנים, אלא בשביל הקוראים הצעירים, ה„אירופיים", כמו שרגילים לומר במחננו.

אין שום ספק בדבר, שכאן לפנינו מחזה משמח ברובו, אף על פי שיש לראות ב„התאירופיותה" של ספרותנו טשטוש־המקוריות שלה מכמה צדדים, עם כל זה טובה והשובה היא הספרות של עכשיו בכללה מן הספרות הבטלנית והתפֵלה בכללה, שהיתה לנו בימי „המגיד" הישן ו„המליץ" הישן־החדש. אבל תוצאותיהם של „אירופיות" זו ושל כבוש־צעירים זה היתה צריכה להיות. בהכרח — עזיבת הספרות העברית ע"י הקוראים הזקנים והבאים־בימים והמסרה לידי הקוראים הצעירים בלבד. ומתוך כך נתכווץ מספר הקוראים העברים אולי עוד יותר ממה שנתכווץ ע"י צרכי החיים החדשים, שמכריחים לְהַתִּיק את הבנים מעל למוד הלשון העברית מפני שצריך להכניסם לבתי־ספר כלליים ולתקנם בלשון המדינה הנצרכת להם במלחמת־קיומם. הרבה יהודים זקנים או באים־בימים, ששָׂנאו את את הז'רגון כשממית וראו בו רק „לשון־הנשים" ורוסית אינם יודעים, הזניחו את העתונים העבריים והתחילו קוראים עתונים ז'רגוניים לשם ידיעת החדשות (תביעות ספרותיות אינם תובעים מן הז'רגון...) מפני שהעתון העברי כמעט שאינו מובן להם עוד לא על פי לשונו ולא ע"פ תכנו. וכך נעשה קהל הקוראים עברית, שתמיד היה מועט, למועט של מועט.

ואולם, אילו היו צעירינו לא רק קוראים ספרים ועתונים, אלא גם קונים ספרים ומתמים על עתונים, אז לא היתה התמעטות הקוראים העבריים מבין הזקנים והבאים בימים נוראה כל־כך. סוף סוף לא על הזקנים צריכה לסמוך ספרות של עתיד, ספרות מכוונת כלפי

הפצת דעות בלתי־מקובלות ומיועדת בשביל לוחמים אמיצים בעד העצמות הישראלית הלאומית; העיקר הוא לספרות כזו — הכח המקדם, הדור הצעיר של סופרים ויש̇ל קוראים. אבל, לצערנו הגדול, אין צעירינו אלא סופרים וקוראים, אבל קונים וחותמים—אַיִן... וכך מתבאר המחזה הנפלא, שכמעט בכל שנה ושנה עולים על במת הספרות העברית סופרים צעירים חדשים בעלי כשרונות מרובים (נזכיר מן היותר אחרונים את ברֶנר, יעקב כהן, שופמאַן, שניאור, י"ד ברקוביץ, בר־טוביה, גניסין, ראַדלר ועוד), — מה שמוכיח, שעדיין יש ויש הרבה קוראים עברים בתוך הצעירים, שהרי באין קוראים גם סופרים אי־אפשר שיהיו — ואף על פי כן מספר הקונים ספרים עברים ומספר החותמים על עתונים עברים הולך ומתמעט מיום ליום...

אין, איפוא, שום תחבולה אחרת כדי לשים קץ להירידה החמרית של ספרותנו, אלא שהצעירים הקוראים יהיו הם עצמם גם לקונים וחותמים.

יאמרו, שהצעירים הללו עניים הם ואין ידם מישגת לקנות ספרים עברים ולחתום על עתונים עברים. הדבר הזה הוא אמת מרה בנוגע להרבה מן הצעירים, אבל לא בנוגע לכולם. מי שהי כמוני בין הצעירים העבריים יודע, שאפילו העניים שבהם מבזבזים בכל שנה כמה רובלים על קנית ספרים רוסים ואשכנזים, ויש ביניהם אף בינונים הרבה, שמַצבם מרשה להם בהחלט לבזבז במשך השנה כעשרה רובל על עתון, ירחון או ספר עברי. אבל התרשלות יש כאן ורגילות יש כאן, רגילותו של היהודי לקרוא, אבל לא לקנות: נוהג הוא לשאול ספר מאחר, על הרוב מזה, שהוא עצמו קבל את הספר בחנם... מועטים הם, אמנם, צעירינו, שיש להם אפשרות להוציא כסף על ספרים ועתונים; אבל כלום ידוע לקוראינו מן הצעירים, כי ירחון כ"השלח" היה יכול להתקיים בלי שום תמיכה, אילו היו לו תמיד רק עוד שלש מאות חותמים נוספים על המספר הממוצע של חותמים, שהיו לו במשך ימי קיומו? וכלום השיבו אל לבם, שעם כל העניות השוררת בין צעירינו, אי־אפשר שלא יהיו נמצאים בתוכם לכל הפחות עוד שלש מאות צעירים, שאפשר להם לבזבז ששה רובל לשנה על הספרות העברית? ואפילו אם קשה תהיה להם הוצאה זו, הלא קרבנות דורש כל דבר יקר וחביב!

הנה הכל מתאוננים, ובצדק, כי שנים עוברות ואף ספר עברי חשוב אחד אינו מופיע. וגם לדבר זה היו צעירינו יכולים לדאוג בנקל. עוד ימָצאו בתוכנו, למרות כל הדחקות הנוראה, שצעירינו נתונים בה, אלף צעירים יודעים עברית, שיש ברצונם להיות חברים ל„אגודה לשם הוצאת ספרים עברים מועילים" (אגודות מעין אלו יש בכל מדינה ממדינות־המערב) ושיש בכחם לשלם תשלומי־חבר רק רובל אחד לשנה. ובאלף רובל להפסד מדי שנה בשנה אפשר להוציא בכל שנה שנים שלשה ספרים השובים חדשים וגם שנים שלשה וספרים חשובים מן הישנים, שכבר אין עליהם זכות־בעלים, ולפיכך אין הוצאתם דורשת סכומים גדולים וגם רחוקים הם מהפסד וקרובים לשכר. הספר „אהבת־ציון" למשל, שכבר פקעה ממנו זכות־בעלים, יצא זה כמה וכמה פעמים בהוצאות חדשות של מדפיסים או מוכרי־ספרים פשוטים, שמנַוולים את יפיו הפנימי ע"י נייר שחור וגם ע"י אותיות מטושטשות ורצוצות; כלום אי־אפשר היה לאגודה כזו להוציא ספר כזה וכדומה לזה בהוצאה יפה עם תולדות מאַפּו ותמונתו ולמכרו במחיר נמוך? הוצאה כזו היא קרובה לרֶוַח, שהרי שכר־סופרים אין לשלם בעדה, ואפשר שרֶוַח זה היה יכול להיות להועיל להוצאת ספרים חדשים מעיקרם; אבל, אף אם לא יהיה רֶוַח חמרי, הרי נִרְוִיחַ בזה, שיתפשטו על ידינו המעולים שבספרים הישנים ותרבה דעת לשוננו וספרותנו. והוצאת שנים שלשת ספרים חדשים וחשובים (כמובן, אני תופס כאן את המועט, ואפשר שתהא יכולת להוציא יותר מזה) בכל שנה ושנה היא גם כן דבר שאין לְזלזל בו עתה, בשעת משבר לספרותנו, שבה חדלו לצאת גם ספרים עבריים חשובים וגם — ספרים עבריים לא־חשובים...

והדבר האחרון קרוב מאד ובידי הצעירים לעשותו בנקל. הנה התחילה „עבריה" לעבוד את עבודתה ביתר עוז ואֶנֶרגיה. אפשר, איפוא, לצעירינו להתרכז סביבה ולעשות את „האגודה להוצאת ספרים עברים מועילים" סניף לה, באופן שלא יהיה צורך אף בועד מיוחד ולשכה מיוחדת. העיקר הוא — שצעירינו ירגישו ויכירו, שאין להם לסמוך על הקונים והחותמים מתוך הזקנים והבאים־בימים, שספרותנו אינה יכולה להיות לפי טעמם ורוחם, מפני שהיתה כולה לספרות של צעירים, ואם אין אנו לנו — מי לנו?

אַל יאוש, אַל רפיון־ידים, אבל גם—אַל אונאה־עצמית! אם יכולים

אנו לעשות לעת־עתה רק מעט, הלא הכל מתחיל מן המעט, ואם לעת־עתה נהיה מועטים, הלא „המועטים הם אבות־המרובים"...

הספרות העברית החדשה, למרות השתלשלותה מן העבר ויניקתה מיצירת־הדורות, צריכה להיות לא סוף, אלא התחלה!

כפר פְּנֵי־לֵי־זוֹרא, סמוך ללוֹזַנה, כ' אלול תרס"ו.

WAS THUN?

ZUR HEBUNG UND FÖRDERUNG
DER HEBRÄISCHEN LITTERATUR.

VON

Dr. J. KLAUSNER

KRAKAU, 1907.

DRUCK VON JOSEF FISCHER (GRODGASSE 62.)

Klausner, Joseph.

DATE DUE
